

לבנינה של הערה

שיחות שנמסרו בבית המדרש על ידי ראש הישיבה הרב ברוך וידר שליט"א

שיחה תמח

ב בשבט תשפ"ב
פרשת "בא"

”בְּנֵחָלִים נָטִין”

שיחה לימי השובבי"ם (ב) – תיקון על ידי עמל בתורה

יָצַר הַקב"ה כנגד בקשת העונג האלוקי גם אפשרות לעונג מדומה ושקרי, המצוי בתחום "העוון הידוע". לעומת העונג הקלוקל הבא בקלות, תיקונו הוא בצורה ההפוכה - דווקא על ידי עמל. עונג הבא מתוך עמל הוא עונג בונה, ולא עונג מחריב. עונג הבא בקלות הוא עונג מחריב, לעומתו עונג הבא מתוך עמל הוא עונג אמיתי ומתקן. שרירי גופנו נבנים מעמל ומאמץ, כפי שמאומנים חיילים ביחידות מיוחדות בצבא, ולעומת זאת ללא מאמץ אדם עלול להתנוון גופנית, שכלית ונפשית. אדם מנוון הוא אינו אדם שמח, אלא אדם בודד ועצוב. אדם עמל הוא אדם שמח, אדם שמתאמץ חש סיפוק. כך בנוי האדם, כך בראנו ריבונו של עולם. כאשר אדם אינו נוהג כך, חלילה, הדבר מביא למחלות רבות, לא עלינו. צא וראה כמה אנשים נחלים במחלות לא קלות בשל חוסר בעמל, במאמץ ובפעילות גופנית.

הרב ראובן טרגין שליט"א סיפר לי בשבוע שעבר סיפור נפלא, שהובא על ידי הרב אלימלך בידרמן שליט"א. לפני מספר שנים התחוללה סערת הוריקן בעיירה

”כִּי אָדָם לְעֵמֶל יוֹלֵד”

הימים, הם ימי שובבי"ם - ימי התיקון ל"עוון הידוע". סבורני שיש שני חלקים בעניין זה. חלק אחד הוא השמירה, שעסקנו ונעסוק בזה בעזרת ה', וחלק שני שהוא התיקון. בספרי העבודה העוסקים בנושאים האלה, ובפרט בחוברות הנפלאות של ה"נתיבות שלום", מובא בהרחבה שהתיקון העיקרי לעוון זה הוא על ידי לימוד התורה בעמל¹.

לעומת העונג הקלוקל הבא בקלות, תיקונו הוא דווקא על ידי עמל

נראה לבאר את היחס בין הדברים כך: בשבוע שעבר דיברנו על כך שהאדם כיציר כפיו של הקב"ה נוצר כך ששלימותו היא בבקשת העונג האלוקי, כפי שכתוב בתחילת ה'מסילת ישרים'. על כן במשך כל חייו מחפש האדם אחר העונג. על מנת שבחירת האדם אכן תהא חופשית

¹ עיין בהקדמת אגלי טל: "כי תיקון הברית תלוי ביותר בלימוד התורה, וביותר בלימוד התורה בעיון... ופגם שבזרע הוא במוח והרי הקלקול למעלה ממקום התיקון... וע"כ עיון הלכה שהוא במוח, וכ"ש מי שמחדש חדושים הרי התיקון ג"כ במוח... נעשה התיקון ע"י יגיעה ועיון בלימוד התורה, והטעם כנ"ל מפני שהתיקון הוא במוח"; כתר ראש (לרבי חיים מוולוז'ין), סימן קלג: "תשובה להנכשל בעוון קרי כמעט בפשע רח"ל, אמר הוא: כשעוסק בתורה אין צריך לדאוג כלל, וכזה שאל מרבו הגר"א..."

הוא נעשה רעוע ורופף. המפתח הגדול לבניית קשר עמוק ויציב הם דווקא המאמץ וההשקעה⁵. הם אלו המקיימים ויוצרים את הקשר העמוק והמתמיד, המוביל לעונג האמיתי. זוהי עבודה מאתגרת, שאינה קלה בשום תחום.

כך ניתן להבין את ההבדל המופלא בין הלוחות הראשונים ללוחות השניים: בעוד שהלוחות הראשונים היו מעין מתנה⁶ הרי שאת הלוחות השניים אדם לומד ומשכח. הלוחות השניים מבטאים את קניין התורה מתוך עמל ויגיעה, כפי שמביא ה”לקוט שמעוני”⁷: **”כשנשתברו הלוחות נגזרה גזירה על ישראל שילמדו תורה מתוך צער ומתוך הטלטול ומתוך הטרור ומתוך הדוחק”**. הלוחות הראשונים שבאו בקלות וברעש נשברו⁸, ומעתה שלימות האדם והאומה נרכשות בעמל התורה ו”**לפום צערא אגרא**”⁹.

מי לנו כהגר”א, מעמיד תורת הנגלה והנסתר בדורות האחרונים, שדחיפתו אף הובילה ליסוד הציונות המעשית, מתוך תורתו העצומה. תלמידו הגדול, רבי חיים מוולוז’ין, מספר עליו בהקדמתו המופלאה ל”ספרא דצניעותא”¹⁰: **”והעולה על כולם, הן הן גבורותיו ונוראותיו, כי לא הראה את נפשו טוב, רק בעמלו אשר עמל בחכמה ובדעת ובכשרון, ואחר רוב יגיעותיו. וכאשר חסו עליו מן השמיים... לא רצה בם, אף כי רצו למסור לו מן השמיים, בלא שום עמל ויגיעת בשר, רזין וסתרין עליוני עליוני, על ידי מגידים מארי דרזין ושרי התורה – לא נשא עיניו לזה. עימו הייתה וריחקה.**

כי שמעתי מפיו הקדוש שפעמים רבות השכימו לפתחו כמה מגידים מן השמיים, בשאלתם ובקשתם שרוצים

לייקוד שבארצות הברית, שם כידוע מצויה הישיבה שהייתה בעבר הגדולה בעולם. זהו מקום יפה מאוד ופסטורלי. לאחר סערת ההוריקן התגלה שחלק מהעצים שהיו נטועים לפני הבתים נעקרו וחלקם לא. לאחר בדיקה נמצא שאותם עצים שהושקו בהשקיה מלאכותית ממטרות, ללא מאמץ מצידם, נעקרו על ידי הרוח. לעומתם, העצים שלא הושקו בהשקיה מלאכותית נאלצו למצוא את המים בכוחות עצמם ושלחו שורשים אל עומק האדמה, שורשים שאותם לא יכלה הרוח לעקור. זהו טבע העולם וטבע האדם. כך ברא קב”ה את עולמו המופלא.

”כִּי מִיץ חָלָב יוֹצֵא חֶמְאָה”

ישנו קטע מופלא של מרן הרב זצ”ל ב”עין אי”ה”². הגמרא בברכות³ מסבירה פסוק במשלי⁴ **”כִּי מִיץ חָלָב יוֹצֵא חֶמְאָה”**: **”במי אתה מוצא חמאה של תורה? במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה”**. הרב מלמדנו עיקרון מופלא בקומות הנפש במבט מעמיק כדרכו.

כאשר כל אדם נולד הוא חסר שיניים. בתקופה זו בחייו הוא ניזון מה”תנובה” הפרטית שיצר לו ריבונו של עולם ויונק מאימו, כפי שגם חלק מבעלי החיים יונקים. יניקה זו היא המאפשרת לילד לצמוח ולהתפתח. כאשר חסר לאם חלב, חלילה, ויש צורך לשנות את תזונת התינוק סובר מו”ר הרב נבנצל שליט”א שזהו מצב של פיקוח נפש עבור התינוק המתיר דברים מסויימים בהלכות שבת ותעניות. כאשר יגדל הילד תצמחנה בפיו שיניים בעזרתן הוא ילעס את המזון ויעבד אותו. בשלב זה הוא יקוץ במזון הטחון והנוזלי וירצה לאכול בכוחות עצמו. הלעיסה, על המאמץ שבה, הינה חלק מהותי מבריאות האדם. לעיתים באחרית ימיו של האדם, בימי הזקנה, הוא ישוב להיות כתינוק מבחינה זו ויאלץ לאכול שוב מזון טחון ונוזלי, אך זהו אינו המצב הבריא והנאות לאדם בוגר. על אדם בוגר ללעוס ולעמול כדי להשיג ולבלוע את מזונו, כך היא התפתחותו הנורמלית של אדם.

עיקרון זה נכון גם ביחס לתיקון המידות ולבניית מערכות יחסים, בין הורים לילדים, בין איש לאשתו ובין אדם לחבירו. כאשר הקשר מתקיים ללא מאמץ וללא השקעה

² ברכות, פרק ט, אות שדמ

³ דף סג

⁴ משלי, פרק ל, פסוק לג

⁵ עיין רבינו יונה, אבות, פרק א, משנה ו: ”ומה שאמר: 'וקנה לך חבר' בלשון קנייה – שאם לא ימצאנו בחנם יקחנו בכסף ויבזז נכסיו כדי להשיג אל חבר טוב, או שיקנהו בפיוס דברים ובלשון רכה ולא יקפיד בדבריו ויסבול אמרי פיהו, אף כשיאמר דבר כנגדו אל ישיבוהו מענה, שבלא כן לא ישאר באהבה, שהדעות חלוקים הם... ואם לא יעשה כן תיפרד החבילה”.

⁶ עיין רש”י, שמות, פרק לא, פסוק יח: ”שנמסרה לו תורה במתנה ככלה לחתן, שלא היה יכול ללמוד כולה בזמן מועט כזה”.

⁷ ישעיהו, רמז תמה; תנא דבי אליהו רבה, פרק כא

⁸ עיין רש”י, שמות, פרק לד, פסוק ג: ”הראשונות על ידי שהיו בתשואות וקולות וקהלה – שלטה בהן עין רעה. אין לך מדה יפה מן הצניעות”.

⁹ אבות, פרק ה, משנה כג. עיין פירוש המשניות לרמב”ם, שם: ”שלא יתקיים מן החכמה אלא מה שנלמד בעמל ויגיעה ויראה מן המלמד, אבל לימוד השעשוע והנחת – לא יתקיים, ולא יקבל בו תועלת”.

עיין עוד אור החיים הקדוש, בראשית, פרק ג, פסוק ד: ”כי לפי התעצמות הצריך לאדם לנצחון כן יטול שכרו, כמאמרם ז”ל (אבות פ”ה): 'לפום צערא אגרא'... כי אין השגה זולת אמצעות נצחון המסית”.

לאמתו של דבר, הדברים נמדדים "על פי עומק ההבנה וחריפות השימוש בהם לכל חפץ", היינו לימוד בעיון. יש החושבים שאם הם לומדים את הגמרא עם הרבה ראשונים ואחרונים נחשב הדבר שהם "לומדים בעיון", אולם, זהו עדיין לימוד בבקיאות. עיקרו של הלימוד בעיון הוא עיון השכל. עיון הוא עמל ועבודה קשה המשברת ומתקנת, הבונה ומחנכת¹¹. "ביותר לימודי התורה על פי גודל הרושם שהם פועלים על הלומד, לעניין התכונה של המוסר המעשים הטובים ויראת ה' הטהורה". התורה אמנם מזככת את האדם, אך זאת דווקא כאשר היא נלמדת מתוך עמל ויגיעה - "ובזאת יהיה מועיל רק הלימוד שאינו בא בדרכים קלים ונוחים לקלוט, כי על ידי היגיעה ועבודה שכלית, מתעלה האדם למידות נעלות ולהיות נוטה אל השכל ואל כל דברי קודש באהבה וחפץ לב, והלימוד פועל עליו להיות כולו נתון ומסור ללימודו"¹².

אני חושב שיש לתקן את זאת שכיום כבר לא נהוג לכתוב ולסכם שיעורים. אם אתה עכשיו בשיעור של הר"מ שלך או בשיעור אחר ואתה מעלה את הדברים על הכתב הרי שהשקעת ונתת מעצמך. אולם, אם רק ישבת והקשבת הדברים עלולים להישאר "צפים" ולא יחדרו לאישיות, משום שלא עשית את המאמץ מצידיך. כמובן שהעניין שונה כאשר התלמיד אינו מצליח להקשיב ולכתוב גם יחד. זוהי נקודה לחשוב עליה ולהתייעץ כל אחד לעצמו. העיקר הוא שיש לעמול ולהשקיע.

"על כן תצא מהלימוד שעל ידי היגיעה דווקא עומק ההבנה והידיעה הברורה עם הפעולה הרצויה לעבודת ד' ויראתו וכל טהרת המידות". כיום, כאשר מעוניינים שמישהו או מישהי ישלים קורס קצינים בבה"ד 1, אך קשה לו לקפוץ על "הקיר" כל כך גבוה, מורידים את הרף - שמים כיסא לפני "הקיר" על מנת שיוכל לקפוץ ביתר קלות. זהו רק תיקון חיצוני. נבחן זה אכן יעבור את

למסור לו רזין דאורייתא, בלא שום עמל, ולא היטה אוזניו אליהם כלל. ואחד מן המגידים הפציר בו מאוד, עם כל זה לא הביט אל מראהו הגדול, וענה ואמר לו: איני רוצה שתהיה השגתי בתורתו יתברך שמו על ידי שום אמצעי כלל וכלל".

בהמשך הוא מוסר שמועה נוספת בשם הגאון: "וגדולה מזו הוא היה אומר:... העיקר מה שהאדם משיג בזה העולם על ידי עמל ויגיעה, כאשר הוא בוחר בטוב ומפנה עצמו לדברי תורה, בזה הוא עושה נחת רוח ליוצרו יתברך שמו". זהו דבר גדול, שהלוא זוהי תכלית חייו של האדם. כלשון 'החזון איש': "אדם לא נברא אלא כדי לעשות נחת רוח לבורא".

זהו עיקרון הנכון בכל התחומים, אלא שאנו מתמקדים כיום בעמל התורה. החיים הקלים הנמוכים והשטחיים שאליהם העולם מחנך אותנו כיום, מובילים רק לכיוון אחד - ריקנות. חיים מלאים הם חיים של עשייה ושל עמל - עמל תורה, עמל מְשָׁפֵר ומכתת. אנו בורחים מעבודה משום שהמציאות הסובבת אותנו הרגילה אותנו שביכולתנו "להגיע" בהנף אצבע לכל מקום ומקום.

"גַּם כִּי יִזְקִין לֹא יִסּוּר מִמֶּנָּה"

נעיין בדברי הרב זצ"ל ב'עין איה', הנוגעים לחינוך ילדים ולבוחר בדרך החינוך. בהקשר שאנו עוסקים בו כעת נתבונן בהם עבורנו במבט של המתחנכים עצמם. "רבים הם הפדגוגים המתנשאים להביא דרכים להקל את עול הלימוד, וחושבים שיביאו ברכה לעולם בהקנותם את הידיעות והלימודים התוריים באופן קל, שלא יצטרך האדם להיות עמל בהם. תועלת הדבר אינה אלא מטעה כי הידיעות לא תמדדנה על פי כמותם כי אם על פי איכותם". בעולם החיצוני השורר כיום מודדים רק את החיצוניות. זוהי נגזרת של תרבות אדום המדגישה את הפן החיצוני, כפי שעשו תיאור את התבשיל שחשק בו רק בצבעו הבולט¹⁰: "הִלְעִיטֵי נָא מִן הָאָדָם הָאָדָם". כיום מודדים אדם לפי התארים החיצוניים שהוא מתעטר בהם. מדוע הדבר משנה? אפילו אם מכנים אדם בתואר "רב", השאלה העיקרית היא האם הוא מתנהג כראוי לאדם ומתקן את מידותיו? מהי האיכות הפנימית שבו? כך קיבלנו מרבתינו בישיבת 'הכתל'.

¹¹ עיין עין איה, שבת, פרק ו, אות נו: "סגולה גנוזה היא שכל אשר ירבה המתעסק בחידודה של הלכה לשמה, לפלפל ולחדד בהלכה, כן תוסיף האורה המוסרית של יסודה של תורה, שכללותה היא החסד והטוב, להיות יותר חיה ופועלת בלבבו".

¹² עיין עוד עין איה, שם: "וההגבלה המדויקת בכל פרטי ההלכות וסעיפיהם, הנולדת דוקא ע"פ העסק היותר חרוץ שבעמקי פלפול וחידוד ההלכה, היא מרשמת בעזה וכח העמל הנפשי והזדרזות השכל הנדרשת לה את עומק הרושם של התמצית הכללית של האור המקיף את כל התורה כולה".

¹⁰ בראשית, פרק כה, פסוק ל

המבחן, אך ברגע האמת, כשיגיע הזמן הקשה, הכסא לא יהיה והוא לא יצליח להתגבר על המכשול.

”הלימודים הנכנסים באופן קל, בלא יגיעה ועבודה כבירה, ישארו לעולם שטחיים וקפויים, עומדים מחוץ לנפשו של אדם הפנימית, ופועלים מעט על מעשיו ועל יצרי לבבו.” כאן מתקשרים הדברים לנושא שפתחנו בו - ימי שובבי”ם. יצרי לבבו של האדם נתקנים רק בעמל התורה ובמאמץ.

”שתהיו עמלים בתורה”

כך מסביר הרב את המשל שבגמרא: ”חמאה של תורה, הברור והמובחר שבה, העיקרי” - החלק המשובח שבחלב - ”...במי תימצא? רק במי שנתגדל על עבודת התורה בעמל, וקנה אותה בדרכים כבושים שעל ידי יגיעה ועבודה רבה, שעמדו לו להתרחק מן הילדות וכל געגועיה”. אנשים נותרים כיום ילדים עד גיל מאוחר. גיל ההתבגרות התארך כיום עד לגיל ארבעים, ואלי אף יותר. אנשים נותרים בילדותיותם ומעדיפים לקבל ”אוכל לעוס”. אולם, לא כך מתפתחים. כך ניתן לקבל ירושה, אך לא להיבנות כאדם שעמל והרוויח את שלו. ”...על ידי רוב עמל ויגיעה יהיה לו המזון הקל למורת רוח. וכמו שיקוצץ הגדול בהמזון של היונק, עם כל קלות עיכולו ומהירות השגתו, כן יקוצץ המתרגל ביגיעה ועבודת עיון, ששמח בזה והוא כל תענוגו ומשוש נפשו, בלימודים הנקנים על ידי דרכים קלים, אבל עם זה הם מחוסרים עומק וכח רושם חזק בנפש”.

אמנם יש בישיבה 'סדר בקיאות', החשוב מאוד לבניית ההיקף של האדם, אך הלימוד שבעיקר בונה את האדם הוא לימוד העיון, הלימוד בעמל.

על כן, בשבועות הללו שאנו עוסקים בנושאים הללו, זו הזדמנות לומר לעצמנו, שאם אנו באמת מעוניינים לתקן את עצמנו יש צורך בעבודה. אדם עלול להיות חמש שנים בישיבה, אך ללא שהוא התאמץ, ובגיל מאוחר הוא יהיה מתוסכל ויצטער על חמש השנים הללו שחלפו עליו בחוסר מעש. הוא גם עלול לתלות את האשם בישיבה שלא דחקה בו להתקדם. ייתכן שלעיתים אנו אשמים ועלינו לחנך לכך את עצמנו ואת ילדינו ובזה נעשה נחת לבורא יתברך. יהי רצון שתהיה לנו סייעתא דשמיא בעמל, בבנייה, בהתקדמות ובתיקון המידות מתוך עבודה קשה, כפי המהות של ישיבה.

”א-ל חי יפתח אוצרות שמים”

ירידת גשם מבטאת פתיחת שערי שמיים. כך כבר מושרש מבריאת העולם, כאמור¹³: ”וְכָל שֵׁיחַ הַשָּׁדֶה טָרָם יִהְיֶה בָאָרֶץ... פִּי לֹא הַמָּטִיר ה' אֱלֹקִים עַל הָאָרֶץ וְאָדָם אֵין לְעֵבֶד אֶת הָאֱדָמָה”. עד שיבוא אדם ויבקש על הגשמים - לא יירד מטר על הארץ. עובדה זו מלמדת אותנו יסוד גדול ביחס לדרך בה נביא לפתיחת שערי השמיים: כדי לפתוח שערי שמיים יש צורך להשתמש במפתח התפילה.

רובנו איננו חשים את המחסור בגשם, הלוא זורמים מים בברזים וניתן להתקלח בשפע. אולם, כידוע, העולם מושתת על ירידת הגשמים, וכאשר הדבר נמנע - אף אם מצויות חלופת כעין התפלת מים שאף לא ייקרו את המחיר - מכל מקום העולם לא יוכל להתפתח כראוי.

לפיכך, מועצת הרבנות הראשית, שאנו נשמעים להוראותיה, החליטה אתמול להורות לציבור להוסיף בברכת ”שומע תפילה” את תחינת ”ועננו בורא עולם”. בני ספרד תמיד אומרים נוסח דומה בברכת ”ברכנו”.

זמן רב התלבטתי האם אכן להוסיף את תחינה זו בתפילה, אך סברתי שלא ראוי שנעשה דין לעצמנו בשאלה הנוגעת לכלל מדינת ישראל, ועל כן שמחתי כאשר פורסמה הנחיה זו.

לפיכך, בעזרת ה', החל מתפילת מנחה הקרובה נוסיף כולנו את הבקשה הנפלאה ”ועננו בורא עולם במידת הרחמים”, הן בתפילת היחיד והן בתפילת הציבורית של הש”ץ.

¹³ בראשית, פרק ב, פסוק ה. רש”י, שם: ”ומה טעם 'לא המטיר'? לפי ש'אדם אין לעבוד את האדמה' ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים”.